

10. Konu: Türkiye’de Sosyal Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler

SHB 232 Sosyal Refah Sistemleri ve Sosyal Politika

Öğr. Gör. Dr. Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR

- Türkiye'de sosyal hizmetin meslek olarak ortaya çıkışı ve sosyal devletin gelişimi, Batı'daki "aşağıdan yukarıya" gelişen sınıf mücadelelerinden farklı olarak, büyük ölçüde devlet eliyle ve "yukarıdan aşağıya" bir modernleşme projesi olarak şekillenmiştir. Kapitalizmin bu süreçteki rolü ve Türkiye'ye özgü sınıfsal dinamikler şu başlıklar altında incelenebilir:

"Mücadelesiz" Haklar ve Bürokratik Öncülük

- Batı Avrupa'da sosyal hizmet ve refah devleti, sanayi devriminin yarattığı ağır koşullara karşı işçi sınıfının verdiği çetin mücadelelerin (sendikalar, grevler) bir ürünüdür. Türkiye'de ise durum farklılaşmaktadır:
- Devletin Rolü: Sosyal haklar ve hizmetler, güçlü bir işçi sınıfı baskısından ziyade, devlet bürokrasisi ve siyasal elitler tarafından bir "çağdaşlaşma" gereği olarak yukarıdan aşağıya getirilmiştir.
- Bürokratik Karar: 1961 Anayasası gibi dönüm noktalarında, sosyal devlet ilkesi toplumsal bir uzlaşmadan ziyade, askeri ve sivil bürokrasinin hazırladığı bir metinle yürürlüğe girmiştir.
- Zayıf Sınıf Bilinci: Geç endüstrileşme nedeniyle Batı'daki gibi homojen ve güçlü bir "ücretliler toplumu" oluşmadığı için, sosyal hizmetler bir "hak arama" sürecinden ziyade devletin "koruyucu kanatları" altında gelişmiştir.

- Cumhuriyet'in ilk yıllarında kapitalizm, devletin sıkı denetimi altında (devletçilik) geliştirilmeye çalışılırken sosyal hizmetler de bu ideolojiye uyarlanmıştır:
- Dayanışmacılık (Solidarizm): Erken Cumhuriyet döneminde "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" idealine inanılmış; bu nedenle sosyal hizmetler sınıf çatışmasını önleyecek bir dayanışma aracı olarak kurgulanmıştır.
- Nazilli Basma Fabrikası Örneği: Fabrikalar sadece üretim yeri değil, kreşleri, sinemaları ve sağlık merkezleriyle işçiyi sisteme entegre eden "sosyal kampüsler" olarak tasarlanmıştır.

Kapitalizm ve "Sınıfsız Toplum" İdeali

Paternalist Devletten "Baba Devlet"e

Türkiye'de kapitalist gelişme, devleti piyasanın üstünde bir "baba" figürü olarak konumlandırmıştır.

Lütuf Kültürü: Sosyal hizmetlerin mesleki gelişimi, vatandaşlık hakkı ile devletin lütfu (iyilikseverliği) arasında sıkışmıştır.

Popülizm: Siyasal elitler, sosyal hizmetleri ve yardımları sınıfsal bir adaleti sağlamaktan ziyade, seçim dönemlerinde seçmen desteği almak için popülist bir araç olarak kullanmışlardır.

Neoliberal Dönüşüm ve Mesleğin Krizi

- 1980 sonrası neoliberal kapitalizme geçişle birlikte, Türkiye'deki sosyal hizmet ve sosyal devlet yapısı ciddi bir sarsıntı yaşamıştır.
- Seyirci Devlet: Devlet, sermaye birikimini teşvik etmek adına ücretleri baskılamış ve sosyal harcamalardan çekilerek "seyirci" konumuna geçmiştir.
- Sosyal Hizmetlerin Piyasalaşması: Eğitim ve sağlıkta olduğu gibi sosyal hizmetlerde de özel sektörün payı artmış, bu durum hizmetlerin kalitesini ve erişilebilirliğini sınıfsal bir imtiyaza dönüştürmüştür.
- Vatandaşlıktan Merhamete: Sosyal hizmet mesleği, hak temelli bir yapıdan uzaklaşarak "sadaka devleti" anlayışı içinde sadece en muhtaçlara yönelik geçici bir "yardım" faaliyetine indirgenme riskiyle karşı karşıya kalmıştır.
- Sonuç olarak; Türkiye'de sosyal hizmet, kapitalizmin yarattığı hasarları onarmak için devlet eliyle "yukarıdan" kurulmuş; ancak toplumsal tabanı ve sınıfsal desteği zayıf olduğu için neoliberal dönemdeki piyasa saldırılarına karşı savunmasız kalmıştır.

Türkiye'deki sosyal hizmet dönüşümü

- Türkiye'deki sosyal hizmet dönüşümü, uzmanların rollerini de kökten değiştirmiş ve onları neoliberal kapitalizmin yarattığı etik bir ikilemin merkezine yerleştirmiştir. Bu süreci, mesleki etik ve savunuculuk rolleri üzerinden şu şekilde tartışabiliriz.

- **1. Hak Temelli Yaklaşımdan "Vaka Yöneticiliğine" Kayma**

Sosyal hizmet uzmanları, başlangıçta sosyal devletin "sosyal hak" dağıtıcısıyken, günümüzde kısıtlı kaynakları yöneten figürlere dönüşmüştür:

Kaynak Dağıtımı: Devletin "seyirci" konumuna geçmesiyle, uzmanlar sosyal yardımların kime verileceğini belirleyen birer "kapı bekçisi" (gatekeeper) haline getirilmiştir.

Teknikleşme: Meslek, toplumsal adaleti sağlama misyonundan uzaklaşarak, daha çok bürokratik işlemler ve veri girişine dayalı bir "vaka yönetimi" sürecine hapsedilme riskiyle karşı karşıyadır.

- Etik İkilem: Sosyal Adalet mi, Sosyal Kontrol mü? Türkiye'nin "yukarıdan aşağıya" kurulan yapısı, uzmanları devlet ile birey arasında kritik bir noktaya koymaktadır.
- Sosyal Kontrol: Uzmanlar bazen yoksulluğun ve eşitsizliğin yarattığı toplumsal öfkeyi "yatıştırma" ve bireyleri mevcut sisteme uyumlandırma aracı olarak kullanılmaktadır.
- Etik Direnç: Uzmanlar için en büyük etik zorluk, müracaatçıyı bir "yardım nesnesi" (sadaka kültürü) olarak değil, onurlu bir "hak öznesi" (sosyal vatandaşlık) olarak görmeyi sürdürmektir.

Türkiye'deki sosyal hizmet dönüşümü

Savunuculuk Rolünün Önemi ve Zorlukları

- Metinlerde vurgulanan "çarpık kentleşme", "sokak çocukları" ve "yoksullaşan kadınlar" gibi gerçeklikler, uzmanların savunuculuk rolünü zorunlu kılmaktadır.
- Ötekilerin Sesi Olmak: Sosyal hizmet uzmanları, "varoşlarda" ve "kenar mahallelerde" yaşanan umutsuzluğu ve şiddeti sadece raporlamakla kalmamalı , bu kitlelerin sesini siyasal gündeme taşıyacak bir savunuculuk üstlenmelidir.
- Politik Baskı: Ancak Türkiye'de sendikal ve siyasal hakların daralması , uzmanların kurumsal düzeyde yapısal değişiklikler için savunuculuk yapmasını oldukça güçleştirmektedir

Piyasalaşma ve Profesyonel Kimlik Krizi

- Sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi, uzmanların mesleki kimliğini de tehdit etmektedir.
- Müşterileşme: Müracaatçıların "müşteri" olarak görüldüğü piyasa odaklı sistemlerde, sosyal hizmetin "insan onuru" ilkesi maliyet-fayda analizlerinin gölgesinde kalabilmektedir.
- Güvencesizlik: Uzmanların bizzat kendilerinin taşeronlaşma ve düşük ücretlerle güvencesiz çalıştırılması, başkaları için yürüttükleri "güçlendirme" faaliyetlerini paradoksal bir duruma sokmaktadır.

- Türkiye'de sosyal hizmet uzmanları, "adı var kendi yok" haline gelen sosyal devleti yeniden inşa etmek için birer sosyal değişim ajanı olmak durumundadır. Bu, sadece yardım dağıtmak değil; kapitalizmin yarattığı eğitsizlikleri deşifre eden, hak temelli politikaları savunan ve "sadaka devleti" anlayışına karşı "sosyal adaleti" yeniden mesleğin merkezine koyan bir duruş gerektirmekte.

Geleceğin Sosyal Hizmet Vizyon

- Koray, M. (2012). Sosyal Politika. İmge Kitabevi
- Şahin Taşgın, N. (2017). Yoksulluk İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler. Nika Yayınevi.

Kaynaklar